

Selján Péter

Harc az Iszlám Állam ellen

2014 nyarán az Iszlám Állam a közvélemény számára viszonylag váratlanul került a nemzetközi média híreinek élére. Napjainkban a nemzetközi közösség, ezen belül is elsősorban az Egyesült Államok, az egyik legfontosabb kihívásnak tekinti a szélsőséges iszlamista szervezet tevékenységét. Az Iszlám Állam jól példa arra, hogy az állam gyengesége, illetve instabilitása milyen kedvező lehetőséget biztosít a szélsőséges csoportok megerősödésére. Tanulságos példa továbbá arra is, hogy napjaink helyi konfliktusai – megfelelő válságkezelés hiányában – hogyan terjedhetnek át a szomszédos országokra, destabilizálva akár egy egész régiót is.

A regionális biztonság és az iszlám

Napjaink fegyveres konfliktusainak döntő többsége nem államok között zajlik. Mindez azonban nem azt jelenti, hogy csak államokon belüli konfliktusokat kell kezelnünk. Az egyes államok konfliktusai szorosan összefüggenek egymással, és akár egy egész régiót destabilizálhatnak. A körülhatárolható szubrégiókban, kisebb államok, azokon belül elmaradottabb térségek, csoportok és törzsek közötti fegyveres összeütközéseket ma háborús küszöbszint alatti, azaz alacsony intenzitású konfliktusoknak nevezzük. Ám ezek a globalizáció korában nem mindig maradnak helyi konfliktusok, hanem gyakran eszkalálódnak és/vagy továbbterjednek.

A konfliktusok logikájának megértéséhez elengedhetetlen figyelembe venni regionális kontextusukat. A regionális konfliktuskomplexumok fogalmát 1998-ban Wallensteen és Sollenberg dolgozták ki.¹ A modell lényege, hogy a konfliktusok csak a környező események és folyamatok figyelembevételével értelmezhetők a maguk teljességében, azaz akkor járunk el helyesen, ha az egyes szereplőket, folyamatokat nem (fizikai) határok közé szorítva próbáljuk értelmezni, mivel a konfliktusok szereplőinek többsége határokon átnyúló tevékenységet folytat. A fegyverek és a menekültek mindig átlépik a határokat, de egyes esetekben a tényleges fegyveres összecsapások is, az egyes lázadó csoportok pedig hátországok használhatják fel a szomszédos államok területét.²

A konfliktusos térségekben legtöbbször a vallási és/vagy etnikai különbségek a feszültség forrásai, amelyek valamilyen aktuális kiváltó esemény – például erőforrások (újra) elosztása kapcsán kialakuló éles érdekkülönbségek – hatására nyíltan felszínre törnek. Ez a feszültség gyakran válsággá fokozódik, előbb-utóbb pedig erőszakos cselekményekhez, fegyveres konfliktushoz vezet. Ráadásul a vallási és etnikai indíttatású konfliktusok a mély tudati, ideológiai, érzelmi beágyazottságuk miatt általában véresebb és hosszan tar-

1 Wallensteen, Peter – Sollenberg, Margareta: *Armed Conflict and Regional Conflict Complexes, 1989-97. Journal of Peace Research*, No. 5. 1998, 621–634. o.

2 Friedmann Viktor: *A konfliktuskezelés új terepei. Kül-Világ*, 2007. 3–4. sz. 76–82. o.

tó szembenállást eredményeznek. Ebből a szempontból a vallások közül mindenképpen kiemelendő az iszlám szerepe. Az iszlám országok konfliktusokra való hajlama ugyanis igen nagy, és nemzetközi válsághelyzetekben is gyakran folyamodnak erőszakhoz.³ Elég, ha csak az iszlám–zsidó (Izrael), az iszlám–keresztény (Fülöp-szigetek), vagy mondjuk az iszlám–buddhista (Malajzia, India) szembenállásra gondolunk.

Az iszlám a közel másfél milliárd követőjével a második legnagyobb világvallás a kereszténység után. Egyik jellemzője a totalitás igénye, mivel az élet valamennyi területét szabályozni kívánja. Ez ugyanakkor nem azt jelenti, hogy az iszlám világban mindent az iszlám határozná meg, csupán egy sajátos világnézetet, illetve látásmódot kölcsönöz a vallás követőinek. Maga az iszlám azonban rendkívül differenciált, nincs egységes álláspontja, ahogy autentikus vallási központja sem. Az iszlámon belül három fő irányzatot szokás elkülöníteni: az intézményes iszlámot, a liberális iszlámot (modernizmus) és az iszlám fundamentalizmust (iszlamizmus). Az iszlamizmus *lényegében az iszlám eredeti alapelveit az élet minden területén érvényesíteni kívánó, az államhatalommal szemben álló mozgalom, ám ez az irányzat is igen differenciált. Vannak mérsékelt és akadnak radikális képviselői is. Az iszlám vallás szektariánus szempontból két fő irányzatra osztható: az egyik a többségi szunnita (85-90%), a másik pedig a kisebbségi síita (10-15%). A síita irányzat dominál Iránban, Irakban és Bahreinben, de nagyobb számban élnek még Libanonban, Pakisztánban és Afganisztánban is. A síiták és a szunniták között pedig hagyományosan rossz a viszony.*⁴ Elmondható, hogy a síita–szunnita szembenállás már közel 1400 éve okoz újra meg újra konfliktusokat a Közel-Keleten.

Az iszlamizmus szélsőséges, erőszakot alkalmazó fegyveres szárnya azonban nemcsak az iszlámon, de az iszlamizmuson belül is kisebbséget képvisel. Napjainkban viszont ezekről a szélsőségekről hallani a legtöbbet. Sajnálatos módon a nyugati közvélemény az iszlamizmust gyakran összetéveszti az iszlám vallással, sőt sokan vallási fanatikusnak tartják a muszlimokat. Pedig az iszlám elsősorban vallás, *míg az iszlamizmus a politika és az iszlám szoros összefonódása, egyfajta politikai ideológia, amely a politikát és az egész társadalmat iszlám alapokra kívánja helyezni. Ugyanakkor érthető, hogy „az iszlám nevében”* elkövetett 2001. szeptember 11-i amerikai, a 2004-es madridi és a 2005-ös londoni terrorcselekmények, valamint a 15-20 millióra becsült nyugat-európai muszlim bevándorló egy részének társadalmi integrációs problémái *ellenérzést váltanak ki a nyugati társadalmakban az iszlám vallással szemben* is. Sokan gondolják úgy, hogy az iszlám és a demokrácia nem fér össze egymással, mert az iszlámra nem jellemző a nyugati országok szekularizációja. Míg a Közel-Keleten az iszlám vallás és az államiság szorosan összekapcsolódnak, addig a nyugati államokban az állam és a vallás szétválasztását hirdetik.⁵

Az Iszlám Állam egyik fő ideológiai jellemzője az iszlám vallás akár fegyverrel történő terjesztése, azaz a dzsihadizmus, valamint a síitaellenesség, hiszen a szunniták eretneknek tekintik a síitákat. Céljuk – ahogy azt nevük is jól jelzi – egy iszlám kalifátus

3 Huntington, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Budapest, 2006, Európa, 439–440. o.

4 Rostoványi Zsolt: A Közel-Kelet és az iszlám térség. In Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest, 2007, Osiris, 401–403. o.

5 Csicsmann László: *The Chances for Democratization in the Middle East in the 21st Century. Grotius Tanulmányok*, Budapest, 2014, BCE Nemzetközi Tanulmányok Intézet.

létrehozása Szíria és Irak egyes területein, később pedig valószínűleg annak további kiterjesztése.⁶ Az Iszlám Állam önmagát és környezetét az úgynevezett reális térben értelmezi, így számára nincs semmi jelentősége annak, hogy esetében teljesülnek-e az államiság kritériumai, vagy hogyan viszonyul hozzá a nemzetközi közösség és a nemzetközi jog. Ezt bizonyítja a „kalifátus” létrehozása is, mely a hívők közösségének politikai kerete, amely nem ismer (nemzet)állami határokat. A hívőknek pedig kötelessége az iszlám terjesztése, így elképzeléseik szerint idővel létrejöhet majd az egész világra kiterjedő iszlám kalifátus.⁷

Az Iszlám Állam stratégiájának fontos eleme a brutalitás, a kegyetlenség, amelynek pszichológiai és ideológiai okai vannak. A kegyetlenség egyfajta vakmerőséget sugall, ami harctéri sikerekkel társulva vonzó lehet az emberek azon rétegei számára, akik amúgy is egyetértenek a szervezet ideológiájával. Mindezek mellett a tömeggyilkosságok és a kivégzések félelmet keltenek az ellenségben, valamint engedelmességre intik a lakosságot az ellenőrzött területeken.⁸ A kegyetlen kivégzéseket az Iszlám Állam az általa vívott dzsihád szerves részének tekinti. Az iszlám felfogása szerint ugyanakkor a judaizmus, a kereszténység és az iszlám is ugyanabból az ábrahámi monoteista vallásból gyökerezethető. Ezért a zsidókat és a keresztényeket a muszlimok a hagyományok szerint nem bántották, amennyiben megfizették a rájuk kiszabott fejadót (dzsizja). Ennek megfelelően az Iszlám Állam által ellenőrzött területeken korábban a keresztényeket először csak a dzsizja megfizetésére kötelezték, ám később nekik is menekülniük kellett.⁹

Az Iszlám Állam felemelkedése

A korábban Iraki és Szíriai Iszlám Állam (*Islamic State of Iraq and Syria – ISIS*, vagy *Islamic State of Iraq and the Levant – ISIL*) ma már inkább csak Iszlám Államként emlegetett radikális szunnita szervezet története az 1990-es években kezdődött. Az utóbbi évtizedekben ugyanez a csoport többféle névvel és többféle formában is létezett, illetve működött. A szervezet kezdetei a Jordániából származó Abu Muszab al-Zarkávi idejére vezethetőek vissza, aki 1999-ben Afganisztánba utazott, hogy ott terrorista kiképzőtáborot hozzon létre. Zarkávi itt találkozott Oszama bin Ladennel, ám az al-Káidához nem kívánt csatlakozni. A talibán uralmának 2001-es megdöntése miatt Zarkávi kénytelen volt Irakba menekülni, ahol évekig észrevétlenül tevékenykedett, egészen addig, amíg 2003-ban az Egyesült Államok meg nem támadta Irakot. Ekkor hozta létre Zarkávi a mai Iszlám Állam nevű szervezet elődjét, a Dzsamáat at-Tauhíd va-l-Dzsihád, azaz Az Egyistenhit Megvallásának és a Dzsihádnak a Társaságát.¹⁰

Szaddám Huszein bukását követően a szunniták uralma után a többségben lévő síiták vették át a hatalmat. Ez komoly feszültséget eredményezett, amit Zarkávi igyekezett is kihasználni, hogy szövetségeket és menedéket találjon radikális szunnita szervezetének

6 N. Rózsa Erzsébet: *Irak újra a napirenden – Az Iraki és Levantei Iszlám Állam előretörése. MKI Tanulmányok*, 17. Budapest, 2014, Magyar Külügyi Intézet, 5. o.

7 N. Rózsa Erzsébet: *Az Iszlám Állam előretörése Irakban és az amerikai válaszcsepások. SVKK Elemzések*, 2014/14. 4. o.

8 Ghitis, Frida: *Why is ISIS So Brutal?* CNN, 2014. 09. 19.

9 N. Rózsa Erzsébet: *Az Iszlám Állam előretörése...* i. m. 1–2. o.

10 Ghosh, Bobby: *ISIS: A Short History. The Terrorist Group's Evolution from Fervid Fantasy to Death Cult. The Atlantic*, 2014. 08. 14.

Irakban. Ezért küldött öngyilkos merénylőket többségében síiták lakta területeken található mecsetekbe, iskolákba, kávézóba és piacokra. Ezzel a hadjárattal nyerte el Zarkávi 2004-ben Oszama bin Laden elismerését, melynek eredményeként Zarkávi csoportja Iraki al-Káida néven csatlakozott bin Ladenéhez. Ám 2005-ben bin Laden jobb keze, Ajmán al-Zavahiri megorrolt Zarkávira amiatt, hogy akciói során a civil lakosságot sem kíméli. Zarkávi egy idő után már nemcsak egy felkelőcsoport vezérének, hanem vallási vezetőnek tekintette magát – ám 2006 júniusában életét vesztette az Egyesült Államok egyik légítámadása során.¹¹

Zarkávi halála jelentős mértékben demoralizálta az Iraki al-Káidát, melynek pozícióin ráadásul a David Petraeus tábornok vezetésével Irakban állomásozó amerikai erők létszámának növelése (*surge*), valamint az iraki törzsfők által szervezett ellenállás is tovább gyengített. A Zarkávi tevékenysége által kiélezett síita–szunnita ellentétek azonban továbbra is megmaradtak, amire a Núri al-Málíki miniszterelnök vezette iraki kormánynak kellett volna megoldást találnia, ám az irányzatok közötti tartós béke lényegében a mai napig várat magára. Málíki miniszterelnök két cikluson keresztül irányította az országot (2006–2014), és hivatali idejének második felében egyre többször érte bírálat, amiért döntéseivel a belső erőviszonyokat még inkább a síiták számára kedvező irányba igyekezett befolyásolni, hovatovább célzottan távolított el szunnita vezetőket a hatalomból. Az amerikai erők kivonását követően a bagdadi kormányzat a szunnita területekre is síita többségű egységeket vezényelt a rend és a biztonság fenntartása érdekében, ám ezeket az intézkedéseket a helyi lakosság *érthető módon* nem nézte jó szemmel. Mindez azt eredményezte, hogy amikor az ISIS támadást indított Irak szunniták lakta területein, egyes helyeken a lakosság az alkalmat megragadva fellázadt a központi kormányzat és annak fegyveres erői ellen.

Az iraki síita–szunnita ellentét kiéleződése és a szíriai polgárháború tehát nagymértékben kedvezett az Iraki al-Káida visszatérésének, melynek vezetését az amerikai erők 2011-es iraki kivonulásának idején már Abu Bakr al-Bagdádi vette át, aki a szervezet nevét először Iraki Iszlám Államra (*Islamic State of Iraq – ISI*) változtatta. Ekkorra már jelentősen meglazult a központi al-Káida és az Iraki Iszlám Állam vezetősége közötti kapcsolat, így a szervezet kikerült annak befolyása alól, és viszonylag önállóan folytatta tevékenységét. Hivatalosan ugyanakkor továbbra sem szakadt meg az együttműködés a két szervezet között, hiszen az Iraki Iszlám Állam több tekintetben továbbra is hű maradt az al-Káida vezetőségéhez, ezért tartózkodtak például iráni, szaúd-arábiai, egyiptomi, líbiai és tunéziai célpontok megtámadásától. Az iraki síita közösségek elleni merényletek beszüntetésére, taktikájának és módszereinek módosítására azonban már nem volt hajlandó az Iraki Iszlám Állam, ez az engedetlensége pedig végül ahhoz vezetett, hogy az al-Káida 2014-ben megszakította vele a kapcsolatot.¹²

Bagdádi igyekezett követni Zarkávi *módszereit*, egyben tökéletesítve is azokat. Továbbra is a síitákat nevezte meg a legfőbb ellenségként, ám öngyilkos merénylőit rendőrörsök, katonai ellenőrzőpontok és toborzóirodák ellen küldte, miközben a polgári célpontok is megengedettek maradtak. Az Iraki Iszlám Állam fegyveresei között ekkorra már több

11 Knickmeyer, Ellen – Finer, Jonathan: *Insurgent Leader Al-Zarqawi Killed in Iraq*. *The Washington Post*, 2006. 06. 08.

12 McCants, William: *State of Confusion, ISIS' Strategy and How to Counter It*. *Foreign Affairs*, 2014. 09. 10.

olyan katona is akadt, aki korábban Szaddám Huszein hadseregében töltött be valamilyen vezető posztot, ami komoly fegyveres erővé tette a szervezetet. Így vált lehetővé, hogy Bagdádi több tízezer fegyveresével új frontot nyisson a síiták ellen Szíriában, ahol ekkor már *javában zajlott egy felkelés az alavita felekezethez tartozó Basár el-Aszad szíriai elnök ellen.*¹³ Az iraki tapasztalatokkal felvértezett ISI a felkelőknél sokkal harcképesebb erőnek bizonyult, és több területen is sikerült feltartóztatnia az Aszadhoz *hű kormányerőket. Ezt követően nevezte át másodszor a csoportját* Bagdádi az Iraki és Szíriai Iszlám Államra (Islamic State in Iraq and Syria – ISIS), ezzel is jelezve ambícióit. Ám Bagdádi terveiben Szíriánál előkelőbb helyen szerepelt Irak. Moszul városának 2014. júniusi elfoglalása új helyzetet teremtett, hiszen mindenki számára bebizonyosodott, hogy az ISIS már nemcsak egy öngyilkos merényletekkel operáló szervezet, hanem a fegyvereseivel valóban képes területeket elfoglalni és ellenőrzés alatt tartani. Ennek hatására Bagdádi kalifának kiáltotta ki magát, a csoportját pedig harmadszorra is átnevezte, ezúttal Iszlám Állammá (Islamic State), abban a reményben, hogy idővel a Földközi-tengertől az Arab-öbölég uralhatja majd a térséget.

A szervezet sikeressége nem csupán az elfoglalt szíriai és iraki települések számával mérhető. Az Iszlám Állam szélsőséges ideológiája sokak számára vonzó, ezért egyre többen csatlakoznak hozzá más országok állampolgárai. Eddig leginkább Tunéziából, Száúd-Arábiából, Jordániából, Marokkóból, Libanonból és Oroszországból érkeztek külföldi állampolgárok, hogy az iszlamista szervezet oldalán harcoljanak, ám a híradások szerint több nyugati országból is (Egyesült Királyság, Franciaország, Németország, Egyesült Államok) csatlakoztak civilek a szervezethez. Ezzel kapcsolatban ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy az ilyen esetek többségében nem az iszlám vallás vagy a dzsihád készlet csatlakozásra az illetőt, hanem inkább pszichológiai okok vannak a háttérben.¹⁴ Az Iszlám Állam térnyerésének további jele, hogy a pakisztáni tálibok október közepén kihirdették, hűséget fogadnak a közel-keleti szervezetnek és vezetőjének, Abu Bakr al-Bagdádinak. Ezzel lényegében fel is bontották a Mohammed Omár molla és az afganisztáni tálibok melletti elkötelezettségüket, noha ígéretet tettek rá, hogy nem szakítják meg a történelmi kapcsolatot.¹⁵

A konfliktus háttere: Irak és Szíria

A 2014-es iraki választások eredménye azt mutatta, hogy Núri al-Málíki miniszterelnöksége alatt sokat gyengültek az ellenzéki pártok. Ez nagyban növelhette volna Málíki újraválasztásának az esélyeit, ám az akkor már nyolc éve hatalmon lévő miniszterelnöknek nem sikerült úrrá lennie a belpolitikai válságon, így támogatottság hiányában már nem maradhatott tovább a kormány élén. A politikai válságot végül július 15-én sikerült megoldani, miután az iraki alkotmány előírásai szerint a parlament 2003 óta először úgy döntött, hogy külön-külön választják majd meg a házelnököt és két helyettesét. Ennek eredményeként a szunnita Szálím al-Dzaburi lett a házelnök, helyettesei pedig a síita Ha-

13 Az alavita irányzat a síita iszlám egyik ágának tekinthető, bár erről a 20. század elején komoly viták zajlottak.

14 Kruglanski, Arie: *Joining Islamic State Has Nothing to Do With Religion*. *Haaretz*, 2014. 10. 17.

15 Craig, Tim – Khan, Haq Nawaz: *Pakistani Taliban Leaders Pledge Allegiance to Islamic State*. *The Washington Post*, 2014. 10. 14.

ider al-Abádi és a kurd Aram Ahmed Mohamed.¹⁶ A későbbiekben a képviselők előzetes megállapodása szerint a szunnita házelnök mellé kurd elnököt és síita miniszterelnököt kellett választani. Július 24-én meg is választották a kurd Fuád Masszúmot Irak elnökének, aki augusztus 11-én végül a korábban helyettes házelnöknek megválasztott Haider al-Abádit bízta meg az új iraki kormány megalakításával. Nüri al-Málíki végül elvesztette a pártja, az iraki elnök és a parlament, valamint az Egyesült Államok, Szaúd-Arábia és Irán támogatását is, így nem volt más választása, mint hogy elfogadja Abádi jelölését, és félreáll.¹⁷ Ezzel lehetővé vált, hogy az Egyesült Államok komolyabb katonai támogatást biztosíthasson az Iszlám Állam elleni harchoz, miközben az új politikai vezető ígéretet tett arra, hogy jó kapcsolatot épít majd ki a síták által dominált kormányzat, a szunniták és a kurdok között.¹⁸ Megjegyzendő, hogy Málíki végül nem távozott az iraki politikából, hanem az új kormány egyik alelnökeként folytatja pályafutását.¹⁹

Moszul 2014. júniusi elestével a szíriai polgárháború és az iraki válság egyre inkább összefonódnak, így ahhoz, hogy az egyiket megoldják, a másikat is kezelni kell, amit a terület szektariánus megosztottsága is nehezít. Ám a szíriai polgárháború kezelésével kapcsolatban az az egyik fő probléma, hogy az Egyesült Államok szemszögéből nagyjából ugyanannyi érv szól a beavatkozás mellett, mint ellene. Ráadásul Szíriában valójában nincsenek különösebb érdekei az Egyesült Államoknak, mivel Szíria nem olajtermelő ország, nem fő kereskedelmi partner és nem is demokrácia. Mindezek ellenére azonban egyre nő az esélye egy határozottabb amerikai intervenciónak. A szíriai konfliktus eddig már több mint 200 ezer áldozatot követelt, és valamennyi környező államban érezteti hatását, ami nagymértékben hozzájárult az Iszlám Állam megerősödéséhez, miközben a szomszéd államokban (Jordániában, Libanonban és Törökországban) már 3 millió fölél emelkedett a menekültek száma. Többek között ez az oka annak, hogy három év tartózkodás után az Egyesült Államok most próbál komolyabb szerepet vállalni a válság rendezésében, aminek egyik egyértelmű jele, hogy Barack Obama elnök júniusban 500 millió dollárt kért a Kongresszustól a szíriai ellenzék kiképzési programjára.²⁰

Azt továbbra is el kívánja kerülni a Fehér Ház, hogy amerikai katonákat kelljen küldeni Szíriába vagy Irakba, így a szíriai ellenzék kiképzése és felfegyverzése lehet a megoldás Basár el-Aszad szíriai elnök és az iszlamista fegyveresek elleni küzdelemben. A jelenlegi elképzelések szerint az Egyesült Államok vezette nemzetközi koalíció egy kiképzési program keretében felkészítené a szíriai ellenzék mérsékelt erőit, hogy hatékonyabban vehessék fel a harcot az Aszad-rezsimmel és az Iszlám Állam fegyvereseivel szemben, így a Szíria és Irak közötti, jelenleg az iszlamista fegyveresek ellenőrzése alatt álló határszakszokat is visszafoglalhatnák. Ugyanakkor Martin Dempsey tábornok, az amerikai vezérkari főnökök egyesített bizottságának elnöke szerint akár egy évig is eltarthat, mire harc-képessé válik az a szíriai ellenzéki erő, melyet Barack Obama elnök a jelenlegi becslések

16 Rubin, Alissa J. – Al-Salhy, Suadad: Iraqi Parliament Elects Speaker in Effort to Form New Government. *The New York Times*, 2014. 07. 15.

17 Chulov, Martin – Borger, Julian – Ackerman, Spencer: Embattled Iraqi Prime Minister Nouri al-Maliki to Step Aside. *The Guardian*, 2014. 08. 14.

18 Etl Alex: Irak belső válsága. *SVKK Nézőpontok*, 2014/1. 2–3. o.

19 Karadshah, Jomana: Iraqi Lawmakers Approve New Government; al-Maliki Becomes VP. *CNN*, 2014. 09. 09.

20 Pollack, Kenneth M.: An Army to Defeat Assad. *Foreign Affairs*, 2014. szeptember–október.

szerint nagyjából 31 ezer fegyverest számláló Iszlám Állam szervezetének felszámolását célzó stratégiája egyik kulcselemének tart. Az 500 millió dolláros kiképzési és felfegyverzési program pedig várhatóan csak 2014 végén indulhat majd el, hiszen azt megelőzően az Egyesült Államoknak ki kell szűrnie a jelöltek közül azokat, akik megfelelő kompetenciával rendelkeznek és elég megbízhatóak. A tervek szerint a kiképzés két szomszédos ország bázisain történne, és egy éven belül legalább 5000 szíriai felkelőt készítenének fel.²¹

A szíriai beavatkozással kapcsolatos jogi problémák

Szíriában nemzetközi jogi szempontból is sokkal problematikusabb a beavatkozás, mint Irakban, ahol a bagdadi kormány segítségkérésére válaszul kerülhetett sor az amerikai légitámadásokra, amit az ENSZ és több európai, illetve közel-keleti állam is támogatott. Ezzel szemben Szíriában egyelőre nincs világos jogalap a beavatkozásra, így komoly dilemmát jelent, hogy jogszerű lenne-e egy szíriai katonai intervenció?²² Szíria nem kért hasonló segítséget senkitől, és nem is járult hozzá, hogy más országok légitámadásokat hajtsanak végre a területén. Elméletileg az ENSZ Biztonsági Tanácsa (BT) felhatalmazást adhatna egy szíriai katonai beavatkozásra, Oroszország viszont a BT állandó tagjaként ehhez biztosan nem járulna hozzá. Moszkva figyelmeztetett is előre, hogy jóváhagyó határozat nélkül bármilyen légitámadás agresszióknak számítana.

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya tiltja a fegyveres erő alkalmazását, két kivétellel: az egyik az egyéni vagy kollektív önvédelem minden államot megillető természetes joga, a másik pedig, ha a Biztonsági Tanács (BT) a nemzetközi béke és biztonság érdekében az erő alkalmazása mellett dönt. A BT felhatalmazásával került sor fegyveres erő alkalmazására az öbölháborúban (1991) és legutóbb Líbiában (2011), míg két fontos esetben a BT hozzájárulása nélkül indult katonai akció, egyszer 1999-ben Koszovóban, majd 2003-ban Irakban. Egyes szakértők szerint elfogadható opció egy, az 1999-es koszovói tapasztalatokra építve megtervezett katonai akció, egy olyan „légi hadjárat”, amellyel elkerülhető, hogy a beavatkozás amerikai katonák életébe kerüljön.²³ A koszovói válság során bizonyos tekintetben hasonlóképpen zajlottak az események, mint most Szíria esetében. A nemzetközi közösség akkor is eredménytelenül igyekezett megegyezésre bírni a feleket, az Egyesült Államok pedig több kísérletet is tett az ENSZ Biztonsági Tanácsa előtt a Szerbia elleni beavatkozás elfogadtatására, de Oroszország ellenszavazata miatt rendre kudarcot vallott. Ezen előzmények után 1999. március 24-én a NATO és az Egyesült Államok végül a BT felhatalmazása nélkül indított légitámadást Szerbia és Montenegró ellen a rambouillet-i megállapodás rendelkezéseinek kikényszerítése és a humanitárius katasztrófa elkerülése érdekében.²⁴ A légi hadjáratot követően nemzetközi jogi szakértők egy csoportja vizsgálta az esetet és körülményeit, és arra a következtetésre jutottak, hogy bár a támadás megindítása nem volt jogszerű, az akció mégis „legitimnek tekinthető”, mivel a civilek elleni további támadások megelőzését szolgálta.²⁵

21 Burns, Robert: *US: Syrian Rebel Training May Take 12 Months*. *The Associated Press*, 2014. 09. 18.

22 Sengupta, Somini: *A Host of Possible Objections to Expanded Airstrikes in Syria*. *The New York Times*, 2014. 09. 17.

23 Cordesman, Anthony H.: *The Air War Against the Islamic State*. *CSIS*, 2014. 10. 17. 10. o.

24 Horváth Jenő: *Világpolitikai lexikon (1945–2005)*. Budapest, 2005, Osiris, 144. o.

25 Selján Péter: *Szíria: ez lesz Obama háborúja? kitekintő.hu*, 2013. 09. 02.

A szíriai beavatkozás jogalapjának megkérdőjelezésekor egyesek a határon átnyúló üldözés jogát (*the right of hot pursuit*) szokták felemlíteni, amit leginkább kalózhajók vagy az országhatáron való átszökéssel próbálkozó bűnözők üldözésekor szoktak alkalmazni haditengerészeti erők és a hatóságok. Az Irakban tevékenykedő fegyveresek Szíriában történő további üldözése esetében azonban ennek a jognak az alkalmazhatósága meglehetősen kérdéses. Lionel Beehner szerint, ha az Egyesült Államok megteheti, hogy ilyen gyenge jogalappal hajtson végre a szíriai határon átnyúló akciókat, akkor gyakorlatilag semmi sem akadályozhatja meg, hogy ugyanígy a határokon átnyúló üldözés jogára hivatkozzon Oroszország Ukrajna, vagy Kína az ujjur szeparatisták elfogása kapcsán.²⁶ A kérdés vitatottsága és az ENSZ-felhatalmazás hiánya ellenére az amerikai légicsapások – arab koalíciós partnerekkel együtt – szeptember 24-én megkezdődtek Szíriában. Az európai koalíciós partnerek azonban Irakra korlátozzák légi tevékenységüket.

Megsemmisítés helyett csak feltartóztatás

Mindezek ellenére több érv is a beavatkozás mellett, illetve inkább a tétlenkedés ellen szól. Az egyik ilyen érv, hogy az immár három éve tartó szíriai polgárháború áldozatainak száma 200 ezer fő fölé emelkedett, a menekülteké pedig lassan eléri a 3,5 milliót, ami óriási terhetek ró a befogadó országokra, elsősorban Törökországra, Libanonra és Jordániára. Ezért sokak szerint a nemzetközi közösségnek meg kellene előznie a humanitárius helyzet további romlását. További érvenként szolgálhat az, hogy az utóbbi években a destabilizálódó Szíria egyes területei egyfajta inkubátorként szolgáltak a különböző szélsőséges fegyveres szervezeteknek. Végül, de nem utolsósorban azt is le kell szögezni, hogy bár az Egyesült Államoknak tényleg nincs közvetlen stratégiai érdeke Szíriában, a vele szomszédos országokban azonban már igen, hiszen Törökország fontos NATO-tagállam, Irak pedig a második legnagyobb olajtermelő a Kőolaj-exportáló Országok Szervezetében (*Organisation of Petroleum Exporting Countries – OPEC*), és az iraki konfliktus eszkalálódása hátrányosan érintené még a szintén fontos olajtermelő Kuvaitot, Iránt és Szaúd-Arábiát is. Jordánia szintén az Egyesült Államok egyik fontos szövetségese a régióban, amelynek biztonsága Izraelével van szoros kapcsolatban. A zsidó állam pedig az Egyesült Államok legszorosabb szövetségese a Közel-Keleten. Így a szomszédos országokra való tekintettel mindenképpen regionális kontextusban kell vizsgálnunk a konfliktust, hiszen amennyiben a szíriai polgárháború és az iraki válság a jövőben tovább eszkalálódna, az az egész térséget destabilizálná. Kijelenthető, hogy minél tovább tart a konfliktus, annál inkább számolni kell majd annak kiszélesedésével, és más országokra való áttérjedésével. Ráadásul megjegyzendő, hogy önmagában az Iszlám Állam szervezetének a felszámolása egyáltalán nem jelentene hosszú távú megoldást, mivel más szélsőséges iszlamista szervezet is a helyére léphet, és a humanitárius válság sem oldódna meg tőle.²⁷

Az amerikai erők Központi Stratégiai Parancsnoksága (*United States Central Command – CENTCOM*) szerint október 17-ig összesen 533 légicsapást hajtott végre az Egyesült Államok vezette koalíció az Iszlám Állam ellen Irakban és Szíriában, melyek a

26 Beehner, Lionel: In Hot Pursuit of ISIS. *Foreign Affairs*, 2014. 10. 08.

27 Pollack, Kenneth M.: *Building a Better Syrian Opposition Army*. *Brookings Analysis Paper*, No. 35, 1–4. o.

jelentések szerint meggyengítették a fegyveres iszlamisták szervezetét. Arra ugyanakkor még várni kell, hogy az Iszlám Állam olyannyira meggyengüljön, hogy az iraki erők képesek legyenek visszafoglalni a szervezettől Moszult.²⁸ Egyesek szerint viszont már most látható, hogy a légitámadások önmagukban nem vezetnek eredményre, mert nem elég intenzívek ahhoz, hogy a helyi erőket győzelemre segítsék az Iszlám Állam fegyveresei felett. Frederic W. Kagan és Kimberly Kagan szerint az amerikai különleges erők bevetésével hatékonyabban lehetne kijelölni a légitámadások célpontjait, amivel valóban jelentős károkat lehetne okozni az Iszlám Állam szervezetének. Mindemellett nagyobb mértékben kellene támogatni a szunnita közösségeket, hogy ne hódoljanak be a szélsőséges iszlamista csoportnak.²⁹

Fareed Zakaria szerint Barack Obama amerikai elnök hibát követett el azzal, hogy az Iszlám Állam felszámolását tűzte ki célul, hiszen így egyre nagyobb nyomás nehezedik rá, ami végül egy kétséges kimenetelű szíriai katonai beavatkozás megindítására kényszerítheti. Zakaria szerint azonban a szíriai konfliktus eszkalálása csak még nagyobb káoszt és instabilitást eredményezne, így szerinte az Obama-adminisztrációnak inkább a feltartóztatás stratégiáját kellene választania, amit végre is tudna hajtani. Be kell látni, hogy az Egyesült Államoknak nincs olyan partnere Szíriában, akivel hatékonyan együtt tudna működni a probléma megoldása érdekében, hiszen a Szabad Szíriai Hadsereg (*Free Syrian Army – FSA*) csupán az Aszad-rezsim ellen harcolókat képviselő fegyveres szervezetek egyike, és nem valódi haderő, nincs is jól szervezett vezetési és irányítási rendszere. Az amerikai hírszerzés információi szerint a szíriai ellenzék 1500 különböző fegyveres csoportból áll, és ezeknek csak egy része a Szabad Szíriai Hadsereg. Amennyiben egy elhibázott külső katonai beavatkozás miatt még jobban elmérgesedne a szíriai konfliktus, úgy tényleg egy olyan „senki földje” jöhetne létre Szíriában, ahol minden fegyveres szervezet azt tesz, amit akar. Ez pedig csak kedvezne a dzsihadista csoportoknak. Éppen ezért ajánlja Zakaria a feltartóztatás stratégiáját: Irak és azon szomszédjainak a hatékonyabb támogatását, akik katonai és politikai eszközökkel is készek harcolni az Iszlám Állam ellen.³⁰

Jelenleg a gyengén szervezett és hiányos fegyverzetű szíriai felkelőknél erősebbnek bizonyulnak az Iszlám Állam fegyveresei, akik az elmúlt hónapokban jelentős sikereket értek el. Ennek az egyik oka, hogy a szíriai ellenzék erőinek egyszerre két ellenséggel kell harcolniuk: az Aszad-rezsimhez hű kormányerőkkel és az Iszlám Állam harcosaival, amire jó példa Aleppo esete. Bár az utóbbi hetekben inkább a török–szíriai határ közelében található Kobani városa körül kibontakozó harcok kerültek a nemzetközi figyelem középpontjába. A szíriai felkelők egymaguk egyszerűen nem képesek egyszerre két csatát sikeresen megvívni, mivel nem elég szervezettek és nincs is elég erőforrásuk hozzá. A légitámadások sikeressége ezt figyelembe véve igen korlátozott, mert csak meggyengíteni tudják az iszlamista szervezetet. Tényleges legyőzéséhez hatékony szárazföldi erőre lenne

28 Ryan, Missy: *Strikes Prove Disruptive, Forcing Islamic State to Alter Tactics, U.S. Commander Says. The Washington Post*, 2014. 10. 17.

29 Kagan, Frederic W. – Kagan, Kimberly: *U.S. Strategy Against Islamic State is Too Much Air, Not Enough Boots. Los Angeles Times*, 2014. 10. 06.

30 Zakaria, Fareed: *Obama Needs to Dial Back His Syria Strategy. The Washington Post*, 2014. 10. 16.

szükség, amely képes volna területeket elfoglalni és ellenőrzése alá vonni. Ez az erő azonban a mai napig hiányzik, hiszen arra nem számíthatunk, hogy a kurd pesmerga erők, a síita többségű iraki haderő vagy az alavita kötődésű szír kormányerők majd elfoglalják az Iszlám Állam által ellenőrzött szunnita területeket. Ezért az International Crisis Group szakértője, Noah Bonsey szerint az Egyesült Államoknak arra kellene koncentrálnia, hogy megerősítse a helyi szunnita közösségeket.³¹

Azt, hogy a légitámadások önmagukban nem fogják megoldani a problémát, maga John Kirby tengernagy, a Pentagon szóvivője is elmondta októberben a Kobaniért zajló harcok kapcsán, hozzátéve, hogy a helyi erőknek kell megvédeniük a várost. Ráadásul az is nyilvánvalóvá vált, hogy a szíriai felkelőknek az ilyen akut helyzetekben minél gyorsabban kellene utánpótláshoz (fegyverekhez, lőszerhez) jutniuk, a támogatandó célcsoportok kiszűrése és ellenőrzése, illetve a kiképzőprogram beindítása pedig túl időigényes. A már idézett Martin Dempsey tábornok, az amerikai vezérkari főnökök egyesített bizottságának elnöke kongresszusi meghallgatásán elmondta, hogy a kiképzési és felfegyverzési program beindítása öt hónapot is igénybe vehet, és akár egy év is eltelhet a toborzással, a jelöltek ellenőrzésével és felkészítésével. Ez alatt az idő alatt azonban még sok minden történhet Szíriában és Irakban.³²

Anthony H. Cordesman nemzetbiztonsági elemző szerint sem lehet a légierővel az iraki és a szíriai konfliktus hátterében álló vallási, politikai és kormányzási problémákat megoldani, és nem is lehet vele pótolni a hatékony iraki szárazföldi erők, vagy a megbízható szíriai ellenzéki erők hiányát. A légitámadások ezért gyakorlatilag csak arra jók, hogy meggyengítsék az Iszlám Állam szervezetét, legyőzni biztosan nem fogják. A légicsapások sikerességének mértékére ugyanakkor leginkább csak a nyugati sajtóorgánumok jelentéseiből következtethetünk, hiszen eddig nem tettek közzé róluk hivatalos részletes jelentést, miként a célpontok kijelöléséhez felhasznált hírszerzési információkról sem. Ráadásul azt sem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy az Iszlám Állam fegyveresei alkalmazkodnak a körülményekhez, és a légitámadások kezdete óta változtattak taktikájukon, hogy kisebb veszteségeket szenvedjenek.³³

Törökország és Irán érintettsége

Törökország számára is kiemelt jelentőségű a szíriai polgárháború és az Iszlám Állam elleni harc, mert elsődleges célországa a szíriai és az iraki menekülteknek. A határ mindkét oldalán jelen lévő kurd kisebbség pedig szintén komoly problémát okozhat Ankara számára. Törökország októberben hozzá is járult, hogy az Iszlám Állam elleni harcban az Egyesült Államok vezette koalíció török területen képezhesse ki a mérsékelt szíriai felkelőket, illetve műveleteket is indíthasson onnan Szíriába és Irakba, miután hetekig komoly kritika érte Ankarát, amiért nem tesz meg mindent a szélsőséges iszlamista csoport megfékezése érdekében. Mindazonáltal Törökország már korábban is tett olyan lépéseket,

31 Bonsey, Noah: *Why ISIS Is Gaining Ground – and So Hard to Beat*. *International Crisis Group*, 2014. 10. 14.

32 Lemmon, Gayle Tzemach: *Promises of Syrian Rebel Train-and-Equip Program Meet the Battlefield's Realities*. *Defense One*, 2014. 10. 10.

33 Cordesman, Anthony H.: *The Air War Against the Islamic State*. *CSIS*, 2014. 10. 17. 4. o.

melyekkel támogatta az iszlamisták elleni harcot: szabad légtérhasználatot biztosított, humanitárius segítséget nyújtott, és megosztotta hírszerzési információit a szövetségeseivel. A szíriai polgárháborúba való közvetlen török beavatkozás viszont valószínűleg nagy felháborodást keltene a közvéleményben, amit a kormány igyekszik is elkerülni, különös tekintettel a 2015 júniusáig tartó érzékeny választási időszakra.

A szíriai polgárháború és az iraki válság eszkalálódása és hatásainak Törökországra történő áterjedése jelentené az egyik legnagyobb veszélyt, hiszen 900 kilométernyi közös határa van Szíriával, és a konfliktus már eddig is érezte a hatását. Elég, ha csak arra gondolunk, mekkora menekültáradatot indítottak el a szíriai harcok a szomszédos országokba.³⁴ Törökország joggal tart attól, hogy egy török katonai beavatkozás az Iszlám Állam megtorló akcióit vonná maga után, mivel a szélsőséges iszlamista szervezet a török–szíriai határon túl több török városban is jelen van. Emellett azzal is számolnia kell, hogy egy egyoldalú török intervenciót az Aszad-rezsim agresszióként értékelne, és szintén nem hagyna válasz nélkül. Nemzetközi felhatalmazás esetén Törökország minden bizonynyal hajlandó volna csatlakozni egy amerikai vagy NATO vezetésű művelethez, egyelőre azonban egy ilyen nemzetközi lépésnek csekély az esélye.³⁵

Kobani ostroma újra kiélezte a török–kurd viszonyt, mivel a többségében kurdok lakta városért folyó harcok a tétlenkedő Törökország és a kurdok közötti békefolyamat egyik központi kérdésévé vált. Törökország azért is vonakodik a katonai beavatkozástól, mert nem szívesen fegyverezné fel az Iszlám Állam ellen harcoló szíriai kurdokat, akik a terrorista szervezetnek tartott Kurd Munkáspárt (PKK) szövetségesei, és végső soron az iraki kurdokhoz hasonlóan egyfajta autonóm területet szeretnének létrehozni Szíria északi területein. Így Kobani esete jól jelzi, hogy bár közös az ellenség, a konfliktusban érintett szereplőknek nem feltétlenül azonosak az érdekeik.³⁶

Az Iszlám Állam elleni harcban Irán is érintett. Miközben Teheránnak most egyáltalán nem érdeke újabb konfliktusba keveredni a nukleáris programjáról szóló P5+1 tárgyalások miatt sem, Irán számára bármiféle radikális szunnita mozgalom fenyegetést jelenthet a síita közösség túlélésére. Ráadásul az Iszlám Állam nemcsak a síita közösségek létét fenyegeti, hanem az iszlám világ élére is akar állni. Így Iránnak nemcsak a gazdasági és politikai érdekeit, de a síita közösségeket és szent helyeket is meg kell védenie. Irak pedig rendkívül fontos a síiták számára, hiszen a tizenkét imámból tizenegynek itt található a sírja. Ezért is szólította fel ellenállásra Ali Szisztáni ajatollah az iraki lakosságot, és ezért hihetőek azok a hírek, melyek szerint már legalább kétezer iráni katona tartózkodik Irakban.³⁷

34 A szíriai menekültek száma az ENSZ 2014. októberi adatai szerint meghaladja a 3,2 milliót: Libanonban 1 137 729, Törökországban 1 065 902, Jordániában 619 376, Irakban 215 387, Egyiptomban 140 023 fő. *UNHCR: Syria Regional Refugee Response*, Inter-agency Information Sharing Portal, 2014. 10. 23.

35 Collinsworth, Didem Akyl: *The Implications of Turkey's Turn Toward Fighting ISIS*. *International Crisis Group*, 2014. 10. 14.

36 Sly, Liz – DeYoung, Karen: *Turkey Clears Way for Iraqi Kurdish Troops to Battle Islamic State in Kobane, Syria*. *The Washington Post*, 2014. 10. 20.

37 Chulov, Martin: *Iran Sends Troops Into Iraq to Aid Fight Against ISIS Militants*. *The Guardian*, 2014. 06. 14.

Összegzés

Mára már egyértelmű, hogy az Iszlám Állam terjeszkedése Szíriára és Irakra is közvetlen veszélyt jelent. Mindemellett láthatóan fennáll a veszélye annak, hogy a szíriai polgárháború és az iraki válság együtt idővel az egész régiót destabilizáló válsággá szélesedik. Ezt bizonyítják a török–szíriai határvárosnál, Kobaninál október első felében kibontakozott harcok is, miközben az iraki Anbar tartomány nagy része, amelynek ellenőrzéséért az iraki háborúban az amerikai erők komoly harcokat vívtak az al-Káida fegyvereseivel, már szintén az Iszlám Állam kezére jutott. Sokan aggódnak amiatt, hogy fegyvereseik Bagdad felé tartanak, és megpróbálják majd elfoglalni a várost, különösen, hogy a szomszédos Anbar tartományban már jelentős sikereket értek el. A helyzet komolyságát jelzi az is, hogy október 14-én stratégiai egyeztetés céljából Barack Obama amerikai elnök 21 ország védelmi tisztségviselőjével tartott sürgős megbeszélést az Andrews légibázison.³⁸ Egyes szakértők azonban arra hívják fel a figyelmet, hogy Bagdad nem juthat olyan könnyen az Iszlám Állam fegyvereseinek a kezére, mint Moszul. Míg ugyanis az utóbbi egy többségében szunniták lakta, 1 millió lakosú település, addig Bagdad egy túlnyomóan síita, 7 millió lakost számláló, több fegyveres csoport és a reguláris biztonsági erők védelme alatt álló város. Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az amerikai és szövetséges légitámadásokon túl az Iszlám Állam szervezetét már minden irányból ellenség veszi körül: síita fegyveresek, kurd harcosok, iraki katonák, iráni erők.³⁹

Szakértők szerint kevés az esély arra, hogy Irak újra egységes és stabil legyen. Az ország lényegében ma is három részre osztható: Irak déli részén él a síiták többsége, a kisebbségben lévő szunniták vannak az ország középső részén, és egy valamivel kisebb kurd közösség él északon. Az Iszlám Állam elleni harcot az is nehezíti, hogy egyelőre nem úgy tűnik, hogy ez a három közösség összefogna a közös ellenség, azaz a szélsőséges iszlamista fegyveresek ellen. Leslie H. Gelb amerikai külpolitikai szakértő szerint Irak megosztottságára egy konföderációs államszerkezet lenne a megoldás, amely lehetővé tenné, hogy a három közösség a saját régiójában viszonylagos autonómiát élvezve intézhessen ügyeit.⁴⁰ Mindazonáltal az Egyesült Államok számára most talán az lehet a legfontosabb, hogy valahogy mégis sikerüljön egyben tartania Irakot, illetve biztosítva legyen az iraki olajtermelés és a szállítási útvonalak, miközben sem a szíriai polgárháborúra, sem az Iszlám Állam problémájára nem kínálkozik igazán jó, de különösen nem egyszerű megoldás.

38 Holland, Steve – Stewart, Phil: *Obama, Foreign Military Chiefs Coordinate Islamic State Plans*. *Reuters*, 2014. 10. 14.

39 Knights, Michael: *Why the Islamic State Is Losing*. *politico.com*, 2014. 10. 14.

40 Gelb, Leslie H.: *Best Hope for Iraq is a Loose Confederation*. *The Boston Globe*, 2014. 10. 17.